

Blancokrediter till konsumenter

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	3
UTGÅNGSPUNKTER	4
Reglering av kreditgivning	4
Beskrivning av undersökta företag	5
KOSTNADER FÖR KONSUMENTEN	5
Räntan	5
Kreditprovning	7
Avgifter	8
INFORMATION OM MÅNADSKOSTNAD	9

Sammanfattning

Finansinspektionen har på Finansdepartementets uppdrag granskat marknaden för så kallade blancokrediter till konsumenter, dvs. krediter utan säkerhet. Undersökningen har gjorts tillsammans med Konsumentverket.

Tretton företag har deltagit i undersökningen. En modell att indela dessa företag efter är i 1) fristående kreditgivare, respektive 2) kreditgivare med kopplingar till detaljvaruhandeln.

Konsumentens kostnader för en kredit hos den senare gruppen företag har under flera år varit generellt högre än hos de fristående kreditgivarna. Orsaker till denna skillnad är dels att de nominella räntor som erbjuds av de detaljvaruanknutna företagen inte är kopplade till någon referensränta, dels att konkurrensen är svag. Några större incitament till räntejusteringar tycks inte finnas. Eftersom räntesättning är fri kan endast konsumenternas agerande påverka detta förhållande.

Någon avgörande skillnad vid kreditprovningen mellan de olika företagen har inte kunnat konstateras. Det går följaktligen inte att säga att företag inom en viss grupp tar en högre risk vid sin kreditgivning, vilket annars skulle kunna motivera en högre ränteersättning. Finansinspektionen har dock anledning att återkomma till frågan om kreditprovningarna svarar mot det ansvar en kreditgivare har att inte medverka till att konsumenter skuldsätter sig alltför långtgående.

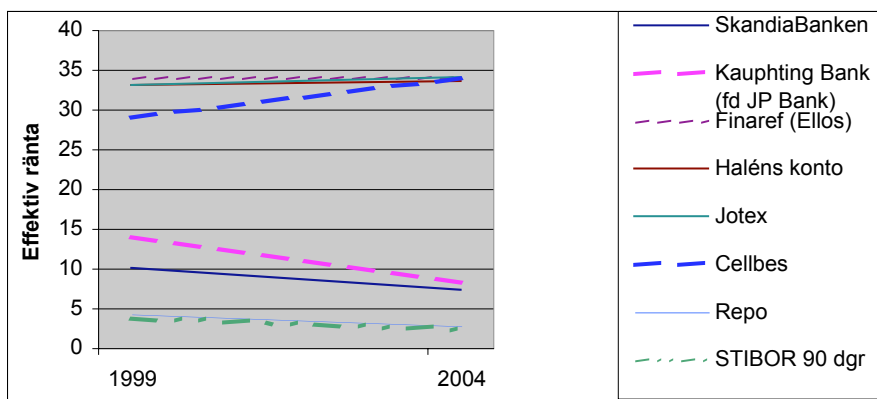
Under granskningen har brister i tydligheten i informationen om avgifter och i avtalsvillkorens utformning konstaterats. Konsumentverket har därför för avsikt att granska detta område närmare. Finansinspektionen avser också att uppmärksamma detta i den löpande tillsynen över företagen.

Författare och kontaktperson:

Johan Terfelt

Utgångspunkter

I media har under senare tid ifrågasatts om de effektiva räntor som i vissa fall erbjuds konsumenter vid blancokrediter är skäliga. Det förekommer års-effektiva räntor mellan 34-36 procent vilket är avsevärt högre än bankernas motsvarande räntor.

Exempel på nivåerna på effektiv ränta för några olika kontokrediter. Källa för nivåerna 1999 är Konsumentverkets marknadsöversikt 1999 "Kontokort och betalkort".

Finansinspektionen (FI) har tillsammans med Konsumentverket (KOV) granskat kreditmarknaden för att söka finna de faktorer som är styrande för varför dessa variationer förekommer. Undersökningen omfattar även en översiktlig granskning av skäligheten av vissa avgifter och vilken information som lämnas om de ekonomiska konsekvenserna av kreditavtalet. Granskningen har genomförts som en enkätundersökning.

Reglering av kreditgivning

Konsumentskyddsregler kring själva kreditgivningen finns främst i Konsumentkreditlagen (1992:830). I lagen anges bl a att kreditgivaren ska iaktta god kreditgivningssed och tillvarata konsumentens intressen med tillbörlig omsorg. Vidare ska kreditgivaren göra en kreditprövning vid vilken det prövas om konsumenten har ekonomiska förutsättningar att fullgöra kreditavtalet. Syftet med kreditprövningsbestämmelsen är att betona att kreditgivaren inte ska medverka till att konsumenter skuldsätter sig på ett sätt som är alltför långtgående i förhållande till sina ekonomiska förutsättningar. KOV utövar tillsyn över konsumentkreditlagen förutom vid verksamheter som står under tillsyn av FI. När det gäller marknadsförings- och avtalsvillkorsfrågor har dock KOV även ett tillsynsansvar på det område som står under FI.

För att i näringsverksamhet bedriva utlåning av pengar till konsumenter krävs normalt inte tillstånd. Först när verksamheten även omfattar att ta emot återbetalningspliktiga medel direkt eller indirekt från allmänheten måste företaget ha tillstånd. I och med tillståndet står företaget under FI:s tillsyn.

Konsumentkreditlagen kompletteras av utfyllande rekommendationer i allmänna råd från FI och KOV.¹

¹ Finansinspektionens allmänna råd (FFFS 2000:2) om krediter i konsumentförhållanden. Konsumentverkets allmänna råd (KOVFS 2004:6) om konsumentkrediter.

Beskrivning av undersökta företag

Granskningen har omfattat tretton företag som erbjuder blacolån till konsumenter. Samtliga företag står under FI:s tillsyn.

Vi har indelat företagen i två grupper:

- 1) fristående kreditgivare, respektive
- 2) kreditgivare med direkt eller indirekt koppling till detaljvaruhandeln.

I gruppen fristående kreditgivare ingår: Nordea Bank AB (publ), Skandia-Banken Aktiebolag (publ), Länsförsäkringar Bank Aktiebolag, GE Money Bank AB, Kaupthing Bank Sverige AB, Svea Ekonomi AB, Wasa Kredit AB.

I gruppen med anknytning till detaljvaruhandeln ingår: Cellbes Finans AB, Haléns Finans AB, Electra Finans AB, Jotex Finans Aktiebolag, Finaref Group AB, Resurs Bank Aktiebolag.

Kostnader för konsumenten

För att låna ut pengar vill kreditgivaren ha ersättning. Intäkterna ska normalt täcka de kostnader som kreditföretaget har för krediten, t.ex egen upplåningskostnad och administrativa kostnader för krediten. Kreditgivarens intäkter från låntagarna ska normalt också täcka kostnader för kreditförluster och försäljningskostnader samt generera en vinst till företaget.

Intäkterna till företaget motsvaras på konsumentens sida av kostnader. Konsumentens kostnader för en kredit kan av olika slag. Exempel på kostnader är upplågningskostnad, ränta, aviseringsavgift, dröjsmålsavgift, limitränta². Amortering är i sig ingen kostnad men väl en utgift som kan vara nog så viktig att beakta när man avser att ingå ett kreditavtal. Denna utgift minskar det ekonomiska utrymme som konsumenten har att leva av.

I konsumentkreditlagen föreskrivs att kreditgivaren ska lämna information om den effektiva räntan för krediten. Med effektiv ränta avses den faktiska kostnaden för krediten angiven som en årlig ränta. Då ska alla kostnader som krediten medför för konsumenten medräknas. Uppgift om effektiv ränta gör att konsumenten kan jämföra kostnaderna mellan olika krediter.

Räntan

I detta avsnitt diskuteras hur den ränta som erbjuds konsumenter fastställs av företagen. Valet av metod har betydelse för konsumenterna. Vi har frågat företagen om vilka parametrar som de beaktar vid beräkningen av den nominella ränta som erbjuds konsumenter.

² Limitränta (även kontraktsränta) är en årsavgift som en kredithavare betalar för rätten att disponera ett visst kreditutrymme. Limitränta utgår vanligen med en viss procent på det beviljade utrymme.

Prissättningen på krediter är fri, dock ska den ränta som tas ut för krediten anges i avtalet.³

Utvärdering

Företagens svar visar att det finns variationer hur de fastställer den nominella räntan. Inom de i undersökningen gjorda grupperingarna kan dock vissa likheter skönjas.

De fristående kreditgivarna grundar den ränta som erbjuds konsumenterna på en koppling till en referensränta, ofta stibor eller reporäntan.⁴ Till detta läggs en viss marginal för egna kostnader och vinst. Även konkurrenssituationen påverkar prissättningen av räntan. Följden av detta är dels att om referensräntan förändras så ger det utslag på räntan för konsumenten, dels konkurrerar dessa företag i huvudsak endast med krediterbjudandet vilket ger en effektivare konkurrenssituation än vi nedan ska se för övriga företag.⁵

Företag med anknytning till detaljvaruhandeln fastställer den ränta som erbjuds konsumenterna enbart på kommersiell grund. Någon koppling till en extern referensränta görs inte, vilket innebär att förändringar i det allmänna ränteläget inte slår igenom i deras prissättning. Krediterna erbjuds dessutom ofta i samband med köp av en viss butikskedjas produkter. Konsumentens beslut att ta krediten kan därför ofta antas vara underordnat till själva köpet av varan. Alternativa finansieringsmöjligheter är dessutom begränsade. Det förefaller mindre vanligt att konsumenten kan hitta samma produkt hos en annan leverantör som dessutom kan erbjuda förmånligare finansieringskostnader. Är konsumenten intresserad av att kreditfinansiera en viss produkt har denne i praktiken bara som annat alternativ att först ta ett lån hos en fristående kreditgivare, vilket antingen kräver viss framförhållning eller att köpet får vänta till dess krediten är beviljad och kan utbetalas. Sammantaget kan man anta att incitamenten för konsumenten att överväga andra finansieringsalternativ är små.

Man kan också notera att av de företag som deltagit i denna undersökning så finns organisatoriska kopplingar även mellan kreditgivarna så tillvida att Cellbes och Haléns ingår i samma företagskoncern respektive att Finaref under hösten 2004 förvärvade Jotex. Electra och Resurs Bank är fristående utan koppling till annan kreditgivare. Den beskrivna strukturen ger intryck av att konkurrensen är svag och att det därför generellt inte finns några större incitament till att justera räntorna hos dessa aktörer.

Åtgärder

Prissättningen av krediträntan är fri. Därför är det i princip endast konsumenternas medvetna agerande som kan påverka kreditgivarnas metoder att fastställa den ränta som erbjuds dem.

³ 10 § konsumentkreditlagen (1992:830).

⁴ Stibor (Stockholm interbank offered rates) - De räntor som bankerna betalar när de ska låna av varandra på andra löptider än över natten. Reporäntan - Den ränta bankerna får betala när de lånar pengar i Riksbanken via Riksbankens repotransaktioner.

⁵ Jfr även med grafen på sid 4.

Kreditprövning

Den ränta som konsumenten får betala till kreditgivaren ska som nämnts i kapitlets inledning täcka kreditgivarens risk att låntagaren inte betalar tillbaka lånet enligt överenskommelsen. Hur stor denna risk är beror ytterst på omständigheter hos låntagaren. Man kan tänka sig att ju högre risk som företaget tar desto högre blir den ränta som erbjuds konsumenterna. Vi har granskat i vilken mån det förekommer fundamentala skillnader i kreditprövningen som skulle kunna motivera ränteskillnader.

I konsumentkreditlagen slås fast att kreditgivaren innan kredit beviljas ska pröva om konsumenten har ekonomiska förutsättningar att fullgöra åtagandet enligt kreditavtalet, s.k. kreditprövning. Kreditgivaren ska därmed uppskatta kredittagarens framtida betalningsförmåga. FI och KOV rekommenderar⁶ att kreditgivaren inhämtar en kreditupplysning om lånesökanden och att bedömningen av återbetalningsförmågan görs utifrån sökandens inkomster, tillgångar, utgifter och skuldförhållanden inklusive borgensåtaganden. Prövningen bör grundas på skriftligt underlag och/eller uppgifter i datamedia. FI anser att kreditprövningen kan förenklas om krediten är ringa. Enligt lagen finns utrymme för att en formell kreditprövning inte behöver göras i det fall konsumenten eller annan lämnar sådana uppgifter att det inte kan råda något tvivel om konsumentens förutsättningar att klara av åtagandet.

Utvärdering

För att göra kreditprövningen inhämtar företagen information från sökanden, upplysningsregister och i vissa fall från arbetsgivare och Kronofogdemyndigheten. Prövningen sker sedan med hjälp av kredithanteringssystem där bl.a. kreditscoring⁷ och kalkylberäkningar används. För att en kredit ska beviljas ska vissa minimikrav som har fastställts av företaget vara uppfyllda. Vanliga minimikrav är lägsta och högsta åldersgräns, ett lägsta score poäng, fast inkomst, inga betalningsanmärkningar, folkbokförd i Sverige, ett lägsta belopp ”kvar att leva på”.

Vid denna undersökning har inte kunnat konstateras någon avgörande skillnad i uppgiftsinhämtning och kreditprövning mellan de två grupperna fristående kreditgivare och kreditgivare med kopplingar till detaljvaruhandeln. Inom båda grupperna finns företag som inhämtar mindre fullständig information direkt från kredittagaren och istället mer förlitar sig på registeruppgifter. Man ska i det sammanhanget ha i åtanke att registeruppgifter kan vara inaktuella och mindre fullständiga. Till exempel kan inkomstuppgifter vara över ett år gamla och information om boendekostnader och åtaganden så som borgen finns inte registrerade i kreditupplysningsregistren. Inom båda grupperna finns också företag som ställer lägre krav på sökanden på vissa punkter än företag i den andra gruppen.

⁶ Se not 1.

⁷ Kreditscoring är en metod där man med hjälp av statistikmodeller beräknar sannolikheten för att en kredit på något sätt kommer att bli dålig. Liksom den manuella bedömning som görs av kredithandläggare bygger kreditscoring på antagandet om att beteendet hos en ny låntagare kommer att likna det hos tidigare kredittagare.

Åtgärder:

Några fundamentala skillnader i kreditprövningarna som skulle föranleda åtgärder från myndighetshåll har inte kunnat konstateras. Finansinspektionen har dock anledning att återkomma till frågan om kreditprövningarna överensstämmer med att företagen har ett ansvar att inte medverka till att konsumenterna skuldsätter sig alltför långtgående.⁸

Avgifter

Avtalsfriheten är beskuren i fråga om avgifter som tas ut för konsumentkrediter. I 12 § konsumentkreditlagen finns bestämmelser som avser att skydda konsumenten mot avgifter för krediten som inte är befogade. En avgift som tas ut måste motsvara kostnader som kreditgivaren har för krediten och de ska ha angetts särskilt i avtalet. Av avtalet ska också framgå under vilka förutsättningar avgifterna får ändras. En ändring till konsumentens nackdel måste motsvaras av ökade kostnader för det som avgiften avser.

Avgifter medför att kreditgivarna kan täcka sina kostnader på ett sätt som i och för sig är rättvist för konsumenterna. Det sker genom att låntagaren betalar för de särskilda kostnader som krediten förorsakar i stället för att dessa schablonberäknas och beaktas i räntesättningen. Hur kreditgivarna väljer att göra med avgifterna är i sig ett affärsmässigt övervägande så till vida att det inte är nödvändigt att ta ut kreditavgifter, men om det sker så måste det avtalas på särskilt sätt. Även om avgifterna för krediterna kan variera så kan inte slutsatsen dras att de högsta avgifterna är oskäligen. Kreditgivarna kan välja att endast ta ut en del av den faktiska kostnaden direkt av konsumenten. Det som inte är tillåtet är att ta ut högre avgifter än vad kostnaderna motiverar.

Det kan å andra sidan misstänkas att konsumenterna är mer uppmärksamma på den nominella räntan än på avgifterna, varför en nominell räntesats om noll procent verkar lockande på konsumenterna utan att de beaktar avgifternas storlek. Den obligatoriska uppgiften om effektiv ränta och eventuell kreditkostnad avser givetvis att ge konsumenten bättre information, men ofta marknadsförs räntesatsen på ett betydligt tydligare sätt än den effektiva räntan. Det därtill spridda begreppet ”räntefritt” som endast avser räntesatsen ger också konsumenten en känsla av förmånlig kredit trots att avgifterna oftast är som högst för just dessa krediter. En typ av avgift som både kan vara svår att förstå och upptäcka för konsumenterna är limitränta.⁹ Limitränta tas ut oavsett om krediten utnyttjas eller inte.

Det ställs också vissa krav på avtalsvillkorens kvalitet för att avgifter för krediten ska kunna tas ut av konsumenten. Det räcker inte med att det i avtalet anges att konsumenten är skyldig att betala en viss typ av avgift. I avtalet måste det framgå hur stor avgiften ska vara och när den ska betalas. Det är inte tillräckligt att avgiften preciseras genom en hänvisning till en avgiftslista eller annan fristående handling som inte bifogas avtalet.

⁸ Se sid 4, Reglering av kreditgivning.

⁹ Se not 2.

Kreditgivare tillämpar ofta även andra avgifter än sådana som tas ut för själva krediten. Det kan vara till exempel påminnelseavgifter och övertrasseringsavgifter. För dessa avgifter får det anses gälla samma krav som nämnts ovan.¹⁰ Skillnaden mellan de båda typerna av avgifter visar sig när 12 § 3 st konsumentkreditlagen ska tillämpas. För avgifter för krediten måste höjningar avspegla kostnadsökningar, medan övriga avgifter kan höjas av andra skäl men fortfarande inom ramen för god kreditgivningssed. I vissa fall kan det bli fråga om gränsdragningsproblem mellan de olika avgiftstyperna.

Utvärdering

Företagens svar visar att samtliga kreditgivare tillämpar påminnelseavgifter, och att uppläggningsavgifter och aviavgifter är mycket vanliga. Att det förekommer variation saknas det anledning att ha synpunkter på i och för sig. I vissa fall förekommer det däremot att konsumenten förbinder sig att betala de avgifter som kreditgivaren ”vid var tid tillämpar” samt att ”avgifter för krediten får höjas i den mån det motiveras av ökade kostnader”. Sådana oprecisa villkor ska inte kunna åberopas gentemot kredittagaren och kan anses verkningslösa enligt konsumentkreditlagen. Även för avgifter som inte är hänförliga till krediten förekommer hänvisningar till prislistor som inte bifogas avtalet. Som nämnts ovan bör också detta anses vara otillräckligt som avtalsvillkor. När det gäller dessa andra avgifter gäller det nästan för samtliga undersökta bolag att avtalsvillkoren är bristfälligt preciserade. För avgifter för krediten kan däremot de fristående kreditgivarna sägas uppvisa mer noggrant utformade villkor än de kreditgivare med anknytning till detaljvaruhandeln.

Åtgärder

Det är otillfredsställande att avgifter tas ut i samband med kreditgivning utan att det stöds av giltiga villkor eller tydlig information. Med anledning av vad som framkommit av enkätsvar och genomgång av avtalsvillkor har Konsumentverket därför för avsikt att närmare granska avtalsvillkorens utformning hos kreditgivare som vänder sig till konsumenter. Finansinspektionen kommer också att uppmärksamma detta i den löpande tillsynen över företagen.

Information om månadskostnad

En grundläggande del av konsumentskyddet vid marknadsföring av konsumentkrediter är att korrekt och relevant information lämnas. Konsumentkreditlagens krav på god kreditgivningssed innebär bl a att höga krav ställs på marknadsföringen och på den information som ska lämnas.¹¹ Lagen innehåller därutöver särskilda informationsbestämmelser som uppställer krav på att viss specifik information ska lämnas, exempelvis om den effektiva räntan. Även information som i övrigt är av särskild betydelse från konsument-synpunkt ska lämnas.

¹⁰ Prop. 1991/92:83 s 55, 70, 87, 111-113, 119-120.

¹¹ Jfr prop. 1991/92:83 s 107 f

FI:s och KOV:s allmänna råd¹² innehåller utfyllande regler som bl.a. anger att kreditgivaren bör sträva efter att den som söker kredit förstår de ekonomiska konsekvenserna av kreditavtalet.

Av regelverket framgår således att konsumenten innan kreditavtalet ingås ska få ett fullgott beslutsunderlag. Att information om den effektiva räntan och i vissa fall information om kreditkostnad och kontantpris är viktigt och ska lämnas enligt konsumentkreditlagen är dock inte här föremål för granskning. Fokus i denna del är i stället inriktad på att undersöka i vilken utsträckning och i sådana fall hur bolagen lämnar vägledning om de ekonomiska konsekvenserna av kreditavtalet. Sådan information kan sägas vara särskilt angelägen när det handlar om så kallade snabbkrediter vilka kännetecknas av sin lättillgänglighet och sina typiskt sett höga kostnader.

Utvärdering

På frågan om vilken information kunden får i samband med kreditansökan har i princip samtliga tillfrågade bolag uppgett ”kreditvillkoren”. Flera av de tillfrågade bolagen har därutöver inte angett att någon särskild typ av information lämnas. Att villkoren ska finnas lätt tillgängliga för konsumenten i samband med kreditansökan är tämligen självklart. Mot bakgrund av den ovan lämnade redogörelsen för gällande regelverk framstår det, om endast enkätsvaren beaktas, som något förvånande att så många kreditgivare lämnar så pass knapphändig information. Svaren har därför kompletterats med en granskning av den information som finns tillgänglig på bolagens webbplatser.

Flertalet av de granskade bolagen lämnar på sina webbplatser information om månadskostnaden vid olika kreditbelopp och återbetalningstider. Detta presenteras antingen i tabellform eller genom en interaktiv applikation där önskat lånebelopp och återbetalningstid kan fyllas i av konsumenten. Någon aktör erbjuder även en applikation där konsumenten kan göra en enkel budget. Undersökningen visar att sådan information inom den undersökta gruppen i någon större utsträckning lämnas av kreditgivare med kopplingar till detaljvaruhandeln än av de fristående kreditgivarna.

Vi anser att det är bra att information om månadskostnad finns tillgänglig. Tillsammans med övrig information som ska lämnas får då konsumenterna en tydligare uppfattning om konsekvenserna av kreditåtagandet. Kvaliteten på denna typ av information synes dock variera. Exempelvis finns i vissa fall möjlighet till betalningsfria månader vilket vid utnyttjande påverkar återbetalningstiden och kostnaden för krediten. Vid annuitetskrediter¹³ påverkar vidare ränteändringar månadsbeloppet eller återbetalningstiden. Det är inte alltid tydligt att informationen baseras på sådana typer av begränsningar och antaganden, och att den således endast är ungefärlig.

¹² Se not 1.

¹³ Vid annuitetslån räknar man fram ett belopp - annuiteten - som, om det betalas vid varje amorteringstillfälle, räcker till både ränta på restskulden och en amortering så att lånet är slutbetalat vid kredittidens slut.

Åtgärder

Granskningen ger i denna del inte upphov till särskilda åtgärder från myndighetshåll. FI och KOV avser dock att i sin löpande tillsyn uppmärksamma frågeställningen och i det sammanhanget även ställa krav på att kvaliteten är god på den lämnade informationen.

Finansinspektionens rapporter

finns på www.fi.se

- 2005:3 Finanssektorns krisberedskap
- 2005:2 Livbolagens provisioner till försäkringsmäklare
- 2005:1 Indexobligationer – en granskning av informationen till kunderna
- 2004:11 Marknadstillsyn 2004
- 2004:10 Från konto till konto VI
- 2004:9 Finanssektorns stabilitet 2004
- 2004:8 Intressekonflikter i fondbolag
- 2004:7 Värdepappersföretagens rutiner vid kundorder
- 2004:6 Hushållens ökade lån – en riskanalys
- 2004:5 En plan för enklare regler
- 2004:4 Effektiv tillståndsgivning
- 2004:3 Sen fondhandel och market timing
- 2004:2 Internaffärer i nio livbolag
- 2004:1 Bankernas klagomålshantering

Finansinspektionen
Box 6750, 113 85 Stockholm
Tel 08-787 80 00
Fax 08-24 13 35
finansinspektionen@fi.se